

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-18>

УДК 159.923

Корнієнко В.В., Колодка К.А.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВІЮВАНОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОПАГАНДИ

Анотація. Стаття висвітлює аналіз результатів дослідження навіюваності як психологічного феномена, який проявляється при взаємодії особистості із соціальним середовищем і відображає ступінь піддатливості її до такого роду впливам. Визначено, що основними наслідками впливу пропаганди є підвищений рівень напруженості людини, який відбивається на роботі психічних процесів та призводить до появи психоемоційних розладів. Встановлено, що чим вищим є рівень суб'єктивного контролю особистості, тим нижчим є її рівень схильності до навіюваності. Дослідження проводилось на базі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, в якому взяли участь студенти перших – четвертих курсів, віком 18–21 років. В емпіричній частині роботи було висунуто три гіпотези дві з яких підтвердилися. Також, дослідження відкриває цілу низку питань для подальшого вивчення особистісних чинників схильності до навіюваності.

Ключові слова: особистість, навіюваність, інформаційний вплив, сугестивність, соціально-психологічна адаптованість, психічний стан.

Kornienko Viktoria, Kolodka Catherine

Oles Honchar Dnipro National University

INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS SUGGESTIBILITY THE INFORMATION PROPAGANDA

Summary. The article analyzes the content of the concept of: "suggestibility", "information propaganda", "subjective control" and it analyzes the psychological components, content, classification of these phenomena. The objective of this article is an analysis of the nature of the psychological phenomenon suggestibility and empirically examine its individual psychological characteristics. Today the development issues of the suggestibility conducted in two directions: one of them is related to the study of the external factors that contribute to the manifestation suggestibility, the other – the study of personality, which aims influence. There is lack of the researches about the suggestibility independent phenomenon. A variety of an information, its sources and methods of the information and psychological impacts that improved every day, placing increased requirements the personality and opportunities for proper processing of the received information. In a situation of the shortage, of the time and the lack of the knowledge in order to save their own resources, people often tend to autom. The research was conducted on the basis of the Oles Honchar Dnipro National University. The sample included 30 students, first – fourth year, aged from 18 to 21 years old. By the empirical sample was included both men and women. Applied psychodiagnostic techniques: 1. Questionnaire "The level of subjective control" John. Rotter; 2. The scale of the social and the psychological adaptation, Diamond Rogers; 3. Test "Self mental states" (H. Ayzek); 4. Test the suggestibility Klauček Delaryu. In the empirical part of the paper three hypotheses have been put forward, two of which have been confirmed. Namely, the higher the level of subjective control, the lower the tendency to suggest. A low level of dominance, expressed in indecision, weak will, timidity and timidity, may be one of the character traits associated with suggestion. The practical relevance of this work expressed in that the main effects of propaganda is an increased level of the human, tension the impairment of the mental processes and the possibility of psycho-emotional disorders. The study reveals the numbers of issues for further clarification of the factors of personal predisposition to suggestibility.

Keywords: individual psychological characteristics, suggestibility, information propaganda, subjective control.

Постановка проблеми. Сьогодні, в період дефіциту часу та браку знань і в цілях економії власних ресурсів, люди часто схильні автоматично сприймати або відкидати будь-який інформаційний вплив. Адже відомо, що інформаційно-психологічні впливи, які удосконалюються з кожним днем, висувають підвищені вимоги до особистості та її можливостей щодо переробки одержаної інформації і відбиваються на її психічному та соматичному здоров'ї. Та, не зважаючи на досить велику кількість робіт, присвячених вивченню навіюваності, аналіз літератури показав недостатню розробленість загальних аспектів проблеми теоретико-методологічного характеру, що не дозволяє скласти цілісне уявлення про цей

феномен. Спостерігається певний дефіцит досліджень, присвячених навіюваності як самостійного явища та спрямованих на вивчення навіюваності як інтегральної властивості особистості. У зв'язку з цим, на наш погляд, актуальним буде дослідження навіюваності як психологічного феномена, який проявляється при взаємодії особистості із соціальним середовищем і відображає ступінь піддатливості її такого роду впливам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даному етапі розвитку наукових знань розробка питань з навіюваності ведеться у двох напрямках: один із них пов'язаний з вивченням зовнішніх чинників, що сприяють прояву навіюваності, інший – із вивченням особистості, на яку спрямова-

ний вплив. У рамках другого напрямку навіюваність вивчається в контексті досліджень адаптивної й дезадаптивної активності особистості (М.І. Буянов, С.І. Вахромов, О.І. Захаров, С.Д. Максименко); інформаційної безпеки особистості (Г.В. Грачов, Л.П. Гримар); як механізм саморегуляції (В.С. Лобзін, О.С. Ромен); як один з механізмів соціалізації особистості (Г.М. Андреева, Є.І. Волков); як інструмент соціального впливу (Г.А. Амінев, Г.В. Грачов, Г.С. Джоуетт, В. О'Доннелл, Д. Маркс, Г.Г. Почепцов, В.Ф. Прокоф'єв, В.П. Шейнов, Е. Шостром, Р. Чалдіні); як властивість особистості, що сприяє ефективності психотерапевтичного впливу (В. В. Бангевіц, І. Бернгейм, С.П. Боткін). Теоретико-методологічною основою є роботи авторів, які одними з перших написали підручники із вивчення впливу пропаганди на особистість, це – С. Ховленд, П.Ф. Лазарсфельд, Л.У. Дууб, Г. Ласуелл. Авторами, які займаються проблемою маніпуляції свідомістю є: Е. Аронсон, Е. Пратканис, Д. Безлатний, Річард Броуді, А. Восводін, Г. Грачов, І. Мельник, Е. Доценко, К. Нікітін, С. Ніколаєнко, М. Одинцов, В. Пакард, М. Присяжнюк, Х. Фексеус, А. Філатов, А. Цуладзе, О. Петров, С. Лисовський, М. Кравчук та ін. Серед тих, що займаються проблемою інформаційного впливу медіа слід зазначити М. Боришполець, Дж. Браїанта, Г. Мельника, Г. Мироненко, О. Петрунько, І. Вільчинську, Г. Шиллера, Дж. Гербнера, Ф. Зімбардо і М. Ляйпше.

Сутність процесу навіювання, як усвідомленої діяльності з боку суб'єктів, побудована на психологічному впливі, що полягає в передачі інформації, заснованої на її некритичному сприйнятті [10; 12; 13]. Даний процес викликає особливий психічний стан, який не потребує доказів і логіки. Результатом навіювання є прийняття переданої інформації (висновок якої сформульовано суб'єктом впливу), що несе ряд загроз безпеки особистості [6; 11]. Аналіз наукових джерел показує, що навіюванню більш схильні суб'єкти, в стані морального і фізичного стомлення. Підвищена вразливість навіювання утворює суєтність. Суєтність студентів обумовлена тим, що вони знаходяться в процесі адаптації до нової для себе соціальної ситуації [5]. Труднощі, які постають перед студентами народжують невпевненість в собі, тривожність, депресію та інші несприятливі стани, що свідчать про зниження рівня захищеності і здатності особистості до розвитку, тобто про порушення її психологічної безпеки. В результаті, дуже швидко студенти втрачають інтерес до активної роботи над собою.

На актуальність і важливість сфери навіювання явищ вказували багато видатних дослідників навіювання, таких як З. Фрейд, що вбачав у процесі навіювання – «початковий і непереборний феномен, фундаментальний факт психічного життя людини».

Дослідження видатного французького соціального психолога Сержа Московічі в цьому плані також, дуже цікаві. Він говорив, що всі явища, які спостерігаються при гіпнотичному стані, є результатом психічної схильності до навіювання, яка в деякій мірі розвинена в усіх людей. Суєтність, на його думку, є і в стані неспання, але особи не приділяють цьому стану особливої уваги, оскільки він нейтралізується критикою і розумом [9].

Б.Н. Бірманном (1953) була вивчена взаємодія зв'язку між суєтністю особистості і типом вищої нервової діяльності. За результатами експериментального дослідження ним було встановлено, що суєтність підвищена у людей зі слабким і художнім типом вищої нервової діяльності, найменш сприйнятливі – люди з сильним збудливим і розумовим типом [6; 7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, на основі аналізу наукових досліджень ми прийшли до думки, що існують певні індивідуально-психологічні особливості навіюваності. Це дозволяє припустити, що особам з високим рівнем схильності до навіювання притаманні високі рівні тривожності та фрустрації, а особам з високим рівнем суб'єктивного контролю притаманний високий рівень домінантності.

Метою даної статті є аналіз сутності психологічного феномену навіюваності та емпіричне дослідження його індивідуально-психологічних особливостей.

Виклад основного матеріалу. Емпіричне дослідження проводилось на базі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Вибірка включала 30 студентів першого – четвертого курсу, віком від 18 до 21 років. До емпіричної вибірки були включені як чоловіки, так і жінки, до яких були застосовані наступні психодіагностичні методики: опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» Дж. Роттера; шкала соціально-психологічної адаптованості Роджерс-Даймонд; тест «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенка); тест суєтності Клаучек і Деларю; Щодо результатів кореляційного дослідження зв'язку психічних станів із рівнем суб'єктивного контролю, то статистично значущих результатів отримано не було. Друга гіпотеза дослідження, яка полягала у тому, що високий рівень суб'єктивного контролю пов'язаний із низьким рівнем фрустрації, тривоги та агресії підтверджена не була. Визначено, що, високий рівень усвідомленого суб'єктивного контролю може виступати особистісною детермінантною критичного сприйняття інформації, адже особистість з високим рівнем суб'єктивного контролю сприймає події навколишнього середовища як контрольовані нею самою. А низький рівень домінантності, який характеризує людину як нерішучу, зі слабкою волею, боязкістю і несправністю, може виступати як одна із особливостей, пов'язаних із навіюваністю.

Результати кореляційного аналізу між показниками психічних станів навіюваності та рівнем суб'єктивного контролю в представлені в таблиці 1.

Таблиця 1
Характеристика кореляційних зв'язків між проявами психічних станів навіюваності та рівнем суб'єктивного контролю

Показники психічних станів	Рівень суб'єктивного контролю
Рівень тривожності	,096
Рівень фрустрації	-,284
Рівень агресивності	,044
Навіюваність	-,447**

Примітка: *Кореляція значуща при $p \leq 0,05$;

**Кореляція значуща при $p \leq 0,01$.

Як видно з таблиці 1, за результатами кореляційного аналізу виявлено статистично значущий від'ємний зв'язок між рівнем суб'єктивного контролю та рівнем навіюваності ($r = -0.447$, при $p < 0.01$). Отримані результати підтверджують першу емпіричну гіпотезу, яка полягала у тому, що чим вищим є рівень суб'єктивного контролю, тим нижчим є рівень схильності до навіюваності. Щодо результатів кореляційного дослідження зв'язку психічних станів із рівнем суб'єктивного контролю, то статистично значущих результатів отримано не було. Друга гіпотеза дослідження, яка полягала у тому, що високий рівень суб'єктивного контролю пов'язаний із низьким рівнем фрустрації, тривоги та агресії підтверджена не була.

Отриманий результат емпіричного дослідження підтверджує отримані раніше теоретичні та емпіричні дані про те, що навіюваність може розглядатися не лише як зворотна сторона (тобто результат) впливу зовнішніх факторів, але і як характеристика особистості, що забезпечує прийняття зовнішнього психічного впливу. Отже, високий рівень усвідомленого суб'єктивного контролю може виступати особистісною детермінантною критичного сприйняття інформації, адже особистість з високим рівнем суб'єктивного контролю сприймає події навколишнього середовища як контрольовані нею самою.

Наступним етапом емпіричного дослідження був аналіз характеристики зв'язку між рівнем суб'єктивного контролю та характеристиками домінантності та відомості. Результати кореляційних зв'язків представлено в таблиці 2.

Таблиця 2
Характеристика кореляційних зв'язків між рівнем домінантності та відомості із рівнем суб'єктивного контролю

	Рівень суб'єктивного контролю
Рівень відомості	-,288
Рівень домінантності	,344*

Примітка: *Кореляція значуща при $p \leq 0,05$;

**Кореляція значуща при $p \leq 0,01$.

Як видно з таблиці 2, за результатами кореляційного дослідження було отримано статистично значущий додатній кореляційний зв'язок

Список літератури:

1. Блумер Г. Коллективное поведение. Психология массы. Самара, 1998. С. 562–563.
2. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. Москва : Черо, 1997. С. 109–115.
3. Иохвидов В.В. Коллективные формы познавательной деятельности школьников как средство повышения эффективности учебных занятий. *Вестник Костромского государственного университета им. Некрасова. Серия : Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социально-кинетика.* 2015. Т. 21, № 1. С. 176–178.
4. Кара-Мурза С.Г. Манипулирование сознанием. Учебник. Киев : Орион, 2003. 315 с.
5. Краснянская Т.М. Психологическое сопровождение адаптации студентов к изменяющимся условиям образовательного учреждения. Пятигорск, 2012. С. 23–24.
6. Крыско В.Г. Тайны психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт). Минск : Урожай, 1999. 257 с.
7. Литвиненко О.В. Специальные информационные операции и пропаганда. Москва, 2000. С. 182–187.
8. Петрик В.М., Кузьменко А.М., Остроухов В.В. Социально-правовые основы информационной безопасности. Киев : Росава, 2007. 496 с.
9. Сухов А.Н. Социальная психология. Москва : Издательский центр «Академия», 2007. 240 с.
10. Свенцицкий А.Л. Социальная психология и экстремальное учебное пособие для бакалавров. Москва : Издательство Юрайт, 2015.
11. Тылец В.Г., Краснянская Т.М. Психологическая безопасность человека в современной стрессовой среде. *Сборник: Современное общество: на пути к социальному единству, культуре и миру: материалы международного форума (21-22 апреля).* Ставрополь, 2016. С. 277–279.

між рівнем суб'єктивного контролю та рівнем домінантності особистості ($r = -0.344$, при $p < 0.05$). Третя емпірична гіпотеза нашого дослідження була підтверджена. Отже, низький рівень домінантності, що виражається у нерішучості, слабкій волі і боязливості, може виступати як одна із характерологічних особливостей, пов'язаних із навіюваністю.

Отже, за результатами статистичного аналізу емпіричних даних методом кореляційного аналізу було підтверджено дві емпіричні гіпотези щодо характеру зв'язку рівня суб'єктивного контролю і навіюваності.

Висновки. Дослідження має досить високу актуальність на даний час, бо до навіюваності, за інформацією теоретичних джерел, більш схильна саме молодь, адже до неї зараз йде великий потік інформації з масмедіа та мережі Інтернет. У даній роботі дослідження навіюваності здійснюється з позицій диференційно-психологічного підходу. Науковий пошук спрямовано на вивчення індивідуальних відмінностей між людьми, які відбиваються в психологічних особливостях навіюваності особистості, в різноманітні її проявів, включаючи індивідуально-типологічні фактори, що детермінують специфіку навіюваності (співвідношення її показників).

Доведено, що основними наслідками впливу пропаганди є підвищений рівень напруженості людини, погіршення роботи психічних процесів та можливість психоемоційних розладів. Основними причинами є низький рівень самооцінки, незрілість особистості та конформність.

В емпіричній частині роботи було висунуто три гіпотези: дві з яких підтвердилися. А саме, чим вищим є рівень суб'єктивного контролю, тим нижче є рівень схильності до навіюваності. Низький рівень домінантності, що виражається у нерішучості, слабкій волі, боязкості і несміливості, може виступати як одна із характерологічних особливостей, пов'язаних із навіюваністю. Щодо другої гіпотези дослідження, яка полягала у тому, що високий рівень суб'єктивного контролю пов'язаний із низьким рівнем фрустрації, тривоги та агресії підтверджена не була. Поставлену мету було досягнуто. Проведене дослідження відкриває ще низку аспектів для подальшого уточнення особистісних чинників схильності до навіюваності.

12. Жарков Ю.М., Компанцева Л.Ф., Остроухов В.В., Петрик В.М., Присяжнюк М.М., Скулиш Е.Д. История информационно-психологического противостояния : учебник. Киев : Научный отдел СБ Украины, 2012. 212 с.

References:

1. Bloomer, G. (1998) *Kollektivnoe povedenie* [Collective behavior Psychology of the masses]. Psihologiya mass: Samara, pp. 562–563. (in Russian)
2. Dotsenko, E.L. (1997). *Psihologiya manipulyatsii: fenomeny, mehanizmy i zaschita*. [Psychology of manipulation: phenomena, mechanisms and protection]. Moscow: Chero, pp. 109–115. (in Russian)
3. Iokhvidov, V.V. (2015). *Kollektivnyie formy poznatelnoy deyatelnosti shkolnikov kak sredstva povyisheniya effektivnosti uchebnyih zanyatiy* [Collective forms of cognitive activity schoolchildren as a means of increasing the effectiveness of training sessions] Bulletin of Kostroma Nekrasov State University. Series: Pedagogy. Psychology. Social work. Juvenology. Socio-kinetics. T. 21, No. 1. P. 176–178.
4. Kara-Murza, S.G (2003). *Manipulyatsiya svidomisty* [Manipulation of consciousness textbook]. Kyiv: Orions. (in Ukrainian)
5. Krasnyanskaya, T.M. (2012). *Psihologicheskoe soprovozhdenie adaptatsii studentov v izmenyayuschihysya usloviyah obrazovatel'nogo uchrezhdeniya* [Psychological support for students' adaptation to the changing conditions of an educational institution]: teaching aid, Pyatigorsk, pp. 23–24.
6. Krysko, V.G. (1999). *Sekrety psihologicheskoy voyni (tseli, zadachi, metody, formy, opyt)* [Secrets of psychological warfare (goals, objectives, methods, forms, experience)]. Minsk: Harvest.
7. Litvinenko, O.V. (2000). Special informational operations and propaganda. Moscow, pp. 182, 187–191. (in Russian)
8. Petrik, V.M., Kuzmenko, A.M., & Ostroukhov, V.V. (2007). *Sotsialno-pravovi osnovi informatsiynoi bezpeki* [Socio-legal bases of information security]: Textbook / Ed. V.V. Ostroukhov. Kyiv: Rosava. (in Ukrainian)
9. Sukhov, A.N. (2007). *Sotsialnaya psihologiya* [Social Psychology]. Moscow: Publishing Center "Academy". (in Russian)
10. Svetsitsky, A.L. (2015). *Sotsialnaya psihologiya: uchebnik dlya bakalavrov* [Social Psychology a extbook for Bachelors]. Moscow: Publishing house Yurayt. (in Russian)
11. Tylets, V.G., & Krasnyanskaya, T.M. (2016). Psihologicheskaya bezopasnost lichnosti v sovremennoy stressogennoy srede [Psychological safety of a person in a modern stressful environment]. In the collection: *Modern Society: Towards Social Unity, Culture and the World: Materials of the International Forum* (April 21-22, 2016). Stavropol, pp. 277–279. (in Russian)
12. Zharkov, Y.M., Kompantseva, L.F., Ostroukhov, V.V., Petrik V.M., Prisyajnyuk M.M., & Skulish E.D. (2012). *Istoriya informatsiyno-psihologichnogo protivorstva* [History of information and psychological confrontation]: a textbook, edited by Prof., Honored Lawyer of Ukraine ED Skulish. Kyiv: Scientific Department of the SB of Ukraine. (in Ukrainian)